

PAGARBA GIMTAJAM ŽODŽIUI IR TĖVIŠKEI

ANTANAS BALAŠAITIS

Straipsnio autorius (viduryje) su bendraklasiais Vladu Brazaičiu ir Algimantu Striauku ties Vytauto ąžuolu 1957 m.

Sugrįžę į tėviškę tampame lyrikais: prasiveržia susikaupęs ilgesys. Kaip Vilniaus žemaičių draugijos dainoje „Nors Vilniuj gyventi mums lemta, gimtinė visvien svajose“. Jaudulį kelia sutiktam skirti sveikinimo žodžiai jubilėjaus proga, primenantys mokyklą dviaukštę prie žvyruoto kelio, ir kreipinys „Kada suspėjo pražilti tie metai, sukrovę atsiminimų pilnas skrynias“.

Tokią malonią progą atsiminimams suteikė Spaudos atgavimo ir kalbos dieni Jurbarke surengtas minėjimas „Kalba kaip vertybė – kintanti, bet amžina“. Po 40 metų draudimo ilgai knygnešių slapta plautas spausdintas žodis 1904 m. atgavo teises.

Tą lietuvišką žodį į Europos tautų vieškelį išvedė Martynas Mažvydas, dar 1547 m. iš Karaliaučiaus kreipdamasis į brolius ir seseris jį permąstyti ir saugoti. Apie gimtojo žodžio prasmę, rūpinimąsi jo ateitimi kalbėjo į minėjimą pakviesti kalbininkai Antanas Balašaitis, Arnoldas Piročkinas, poetas ir vertėjas Antanas Gailius.

Renginio malonūs išpūdžiai paskatino gal ir ne vien šio rašinio autorių panaršyti tėviškėje sukrautą brangią atsiminimų

skrynią. Manosios dugne – Balnių kaime buvusiame Eržvilko valsčiuje tėvų sodyba. Iš jos su vyresniu broliu Petru ėjome į Telviakų pradinę mokyklą pas Antaną Beinarių, su kurio dukra Aldona vėliau baigėme ir gimnaziją. Deja, po melioracijos šios sodybos ir mokyklos neliko. Bet iki šiol atmintyje liko pirmojo mokytojo Stasio Dambrausko antro skyriaus paskutinę pamoką atostogoms užduotas Maironio eilėraštis:

*Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę,
Kurioj nuo amžių tėvai gyveno:
Čia tavo kūnas sau maistą semia,
Čia tu ir dvasiai atrasi peno.*

Tada išmokom žodžius, o jų gilią mintį supratom daug vėliau. Neišlaikiau šio vadovėlio, bet norėdamas vaikams parodyti ir šio eilėraščio neradęs nė vienoje sovietinių leidyklų sudarytoje Maironio kūrybos rinktinėje, dar labiau vertinau vaikystėje išmokus posmus. Džiaugiuosi, kad likimas vedė pagal poeto kreipinį:

*Mylėk jos kalbą, senovės būdą,
Jos girių kvapą, žaliąsias pievas.
Į jos dirvonus pasėjęs grūdą,
Žinai, jog vaisių palaimins Dievas.*

Tapau tėvų kalbos ir papročių sargu visam gyvenimui, rinkau jos lobius, rūpinausi lietuvių kalba, jos kultūra. Kalbininkų rūpestį pripažino ir literatūros tyrėjas

Jonas Lankutis, 1977 m. rašydamas apie Justino Marcinkevičiaus draminę trilogiją: „Žodį tauta nusikala kaip ir valdžios kardą, kuriuo ji gina savo laisvę, skinasi kelią į šviesą ir laimę. Vadinasi, ir žodis, kaip ir kalavijas, privalo būti švarus, teisingas, tarnauti laisvei, o ne prievartai ar melui.“

Dar prieš keletą metų aplankiau išlikusią kitą mokyklą ant Vidaujos kranto. Šioje mokytojai Petrė Vaisiauskaitė ir Izidorius Žebelys pabaigė mano pradinį mokymą. Tebeturiu ir jų pasirašytą keturių skyrių baigimo pažymėjimą su Vytimi, bet išbrauktu tikybės mokėjimo įvertinimu, nes pažymėjimas rašytas 1941-ųjų birželį – kai jau buvo pirmieji svetimos valdžios metai.

Atmintyje liko, deja, tik pradžia prieš pamokas kalbėtos maldos: „Teikis atsiųsti, Viešpatie, Šventosios Dvasios dovanų: mūsų protus apšviesti, sielos jėgoms sustiprinti, palaiminti mūsų tėvus, mokytojus ir tuos, kurie mus veda į gera...“

Kalbos šventė Jurbarke 2011 m. balandžio 27 d. (iš kairės: Arnoldas Piročkinas, Jūratė Korsakaitė, Antanas Balašaitis, Antanas Gailius)

Kryžius žuvusiems kovotojams atminti Eržvilko miestelio aikštėje (aut. Vytautas Jarutis)

Po šios mokyklos prasidėjo 7 metų 5 kilometrų (kiti eidavo ir po 7) kelias per Balandinės girią pro didžiulį ąžuolą ant Šaltuonos kranto į naują Eržvilko mokyklą. Gaila, kad šio didingo Vytauto ąžuolo jau nebėra. Neatlaikęs melioracijos ir sunkvežimių drebinimo, prieš keliolika metų jis nudžiūvo ir buvo nukirstas. Liko tik fotografijose.

Ta mokslo šventovė buvo mūsų kartai tarsi Biliūno laimės žiburys, apsaugojęs nuo kolchozų ir tarnybos svetimoje kariuomenėje. Su dėkingumu ir pagarba prisimenu šios gimnazijos mokytojus: Vytautą Valiuką, Antaną Giedraitį, Zigmą Juškį, Juozą Šveistį, Antaną Jankauską, Alfonsą Petraitį, kunigą Liudviką Mažonavičių, rengusį pokalbius būsimiems ateitininkams.

Palengva atmintyje blėso neramių pokario metų vaizdai, kėlę šiurpą matant miestelio aikštėje nužudytų vyrų lavonus (tarp jų buvo ir gimnazistų). Todėl prasminga, kad 1990 m. toje aikštėje už laisvę dėkingų kraštiečių aukomis iškilo atminimo kryžius su užrašu:

*Sustok, eržvilkiški, po kryžium prie švento akmens.
Pasiėmėm kančią,
Šviesiausiają viltį paliekame tiems,
Kas po mūsų gyvens.*

Pagerbti atminimo lentomis prie mokyklos ir gyvybę už laisvę paaukoję: direktorius Stasys Jarmala ir 12 mokslievių, o nukankintai Onutei Preilauskaitei pastatyta ir eržvilkiškio Alvydo Balčaičio sukurta ąžuolo skulptūra.

Mokydamasis Eržvilke 1942 m. pamačiau ką tik išleistą didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ pirmąjį tomą, nenu-

Eržvilkiškiai kalbos šventėje 2011 m. balandžio 27 d.

jausdamas, kad ateityje teks prie šio žodyno tomų pasidaruoti.

1949 m. gavę atestatus IV laidos absolventai pasklidome po Lietuvą. Daugelis išėjome mokytojauti. Su keturiomis Laukuvos gimnazijos absolventėmis ir aš papildžiau Tverų septynmetės mokyklos (Rietavo rajone) mokytojų būrį. Čia jau radau ir kvietimą į talką minėtam žodynui – jo redaktoriaus instrukciją, kaip užrašinėti žodžius. Užrašęs keletą pasakymų pasiunčiau į Kauną ten rengiamam žodynui. Prisimenu vieną – *Pūsles sugraužė rankoje] nu šaukšto putrą besrebant*. Džiaugiuosi, kad tas mano apie tinginį užrašytas pasakymas rado vietą 13-ame tome prie žodžio *srėbti*. Tai buvo talkos pradžia.

Po studijų Klaipėdos mokytojų, Vilniaus pedagoginiame institute ir aspirantūros 25 metus darbavau si prie didžiojo Žodyno: rašiau ir redagavau jo 8–14 tomus, 14 vasarų su studentais vaikščiojome po kaimus ir užrašinėjome jam žodžius. Džiaugsmingi buvo 2002 metai – didžiojo Žodyno pabaigtuvės – išleista 20 tomų. Buvo pagerbti Lietuvių kalbos instituto mokslininkai: priėmimas pas Prezidentą, Seime ir Ministrą Pirmininką, išdalyta jų padėkos raštų.

Visada malonu būdavo bendraklasiams vasaromis sugrįžti į tėviškę, brangią Eržvilko gimnaziją. Dėkin-

gi esam ne kartą svetingai sutikti direktoriaus Antano Berulio, o Birutė Genienė priėmė mūsų dar didoką IV laidos būrelį net po 50 ir 60 metų.

Todėl ir šioje Kalbos šventėje Jurbarkė nudžiugino jaudinantys sveikintojai su velykinėmis dovanomis iš tėviškės: Eržvilko bibliotekos vedėja Nijolė Berulienė, mokytojos Nijolė Beinarienė, Virginija Augaitienė ir mielos uniformuotos gimnazistės.

Nuoširdžiausiai dėkoju joms visoms ir direktorei Birutei Genienei, liaudies menininkei Petrutei Danielienei, taip pat ir šventės organizatorėms jurbarkiškėms: Lietuvių kalbos draugijos, kultūros skyriaus ir bibliotekos vadovėms Aldonai Pauliukaitienei, Danutei Samienei, Nijolei Masiulienei ir Loretos Ševelienės vadovaujamos Antano Sodeikos meno mokyklos kanklininkėms, taip išpūdingai pradėjusioms atmintiną renginį.

Džiaugiuosi, kad bendrauti su tėviške progų ir toliau netrūks. Dėkoju Jurbarko rajono merui Ričardui Juškai už kvietimą atvykti į liepos mėnesį vyksiantį Magdeburgo teisių 400 metų sukakties minėjimą ir rengiamą kraštiečių susitikimą.